

2. Корчова-Тюрина С. Н. Проблема маргинальных форм в европейской культурной сенсорике : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.04 / С. Н. Корчова-Тюрина. – Х., 2001. – 167 с.
3. Павлова Н. С. Лексика с семой “запах” в языке, речи и тексте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / Наталия Сергеевна Павлова. – Екатеринбург, 2006. – 19 с.
4. Плужников М. С. Среди запахов и звуков / М. С. Плужников, С. В. Рязанцев. – М. : Мол. гвардия, 1991. – 231 с.
5. Ставицька Л. Стаття крізь призму запаху / Л. Ставицька // Вісник Львівського ун-ту. Серія філологічна. – 2006. – Вип. 38. – Ч. II. – С. 72–78.
6. Федотова О. С. Дериваційний потенціал прикметників зі значенням чуттєвого сприйняття в сучасній російській мові : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 – “Російська мова” / Оксана Сергіївна Федотова. – К., 1998. – 19 с.

Анотація

У статті проаналізовано класифікацію запахів у мовній та позамовній дійсності, яка була розроблена вченими-лінгвістами та психологами. Особливе місце відведене людині як суб'єкту та об'єкту одоративної складової світу. На прикладі творів сучасної української літератури проілюстровано багатство можливостей лексики із семою “запах” як засіб створення художньої образності.

Ключові слова: запах, одоративна складова світу, сенсорна (одоративна) лексика, суб'єкт та об'єкт запаху.

Аннотация

В статье проанализировано классификацию запахов в языковой и внеязыковой действительности, разработанной учеными-лингвистами и психологами. Особое место выделено человеку как субъекту и объекту одоративной составляющей мира. На примере произведений современной украинской литературы проиллюстрировано богатство возможностей лексики с семой “запах” как средства создания художественной образности.

Ключевые слова: запах, одоративная составляющая мира, сенсорная (одоративная) лексика, субъект и объект запаха.

Summary

In the article the analysis of classifications of smells is done by linguistics and psychologists. The special place is selected a man as subject and object of smell world constituent. On the example of works of modern Ukrainian literature all riches of possibilities of vocabulary are illustrated with “smell” as facilities of creation of artistic vividness.

Keywords: smells, sensory vocabulary, smell world constituent, subject an object of smell.

УДК 821.161.2(Малишко)

Іншаков А.Є.,
аспірант,
Криворізький державний
педагогічний університет

КОЛЬОРОВА ПАЛІТРА ПОЕЗІЙ А. МАЛИШКА

А. Малишко писав у передмові на одну з книг: “...Навколишній світ людини постає перед вашими очима в кольорах трав і неба, в дивних звуках пташиних

голосів, у посвисті осінніх вітрів... Вона навчає доброти й душевної щедрості. Та й маю надію собі, що вона зачепить не одну високу струну в любові до своєї землі й рідного народу...”.

Поет у привітанні літературно-мистецькій сторінці “Льоноцвіт” в обласній газеті зазначав: “Дорогий “Льоноцвіте”! Посилаю тобі сердечне вітання, щоб твоєму життю розцвітати чудовими кольорами рідної землі.

Льоноцвіт... Із струнких стебел льону люди роблять прекрасну тканину. Нехай же і твоя творча робота дає людям добру тканину, розцвічену кольорами людської душі”.

Розцвіченою яскравими кольорами постає перед читачем і поезія самого письменника. Кольоровим виступає навіть свого роду кредо автора:

*Краще вибухати синім цвітом,
Аніж чорним атомним грибом.*

Мета нашої статті полягає у визначенні особливостей та функціонування кольороназв у поетичному доробку А. Малишка.

Авторський спосіб бачення навколишнього світу, суб'єктивну емоційно-експресивну оцінку допомагає розкривати широка кольорова гама. Барви, запахи, звуки рідного краю вчуваються в рядках поета:

*...І золотіє сон в свічаді молока
Простелимо мудрість на край небес,
Де над світом сиза печаль, як птиця.
Затінені сонцем дуби мускулясті
І бронзових сосен зелені вітрила.*

Розцвіченим яскравими барвами зі сторінок поезій постає пейзаж:

*Задихав березняк зеленими устами,
І перший пролісок, аж білий до нестями,
Тоненьку ніжку звів...
Стара верба і та вдягла нову сорочку,
Гаптовану блакиттю. Дітлахи,
Рожеві ротики розкривши, як птахи,
З колісок зводяться пручають рученята...*

З ментальності справжнього українця з хліборобським коренем постають образи “золотої соломи”, “золотого овса”, “чорнотілої землі”, “пшениці злотогрової”, “червінькової осені”, “серпня чорнобривого”, “русявого поля”, “чорного хліба”.

Пророчі слова про полин прозвучали в поезії А. Малишка за 20 років до трагедії Чорнобиля:

*А ти стоїш, як воїн у завої,
Могутній квіте сивини земної!*

Часто автор згадує недавні події Великої Вітчизняної війни, коли

*Вибухи чорніли, як дуби...
Де від танкеток чорна туча
Ляга на сиві ковилі.*

Через протиставлення, контекстуальні антоніми письменник оптимістично життєстверджує:

*Буду різьбити на чорному камні
Ночі багрові, буйні бої...
А я закарбую на чорнім камні
Любові тієї зелені дні.*

Основну палітру фарб складають кольори сивий, синій, чорний, часто вживані білий, голубий, блакитний, зелений, червоний, багряний, золотий. Лише в I томі двотомника вибраних творів поета налічується близько 600 кольоронайменувань 30 кольорів.

Багато з них – це зовнішні ознаки людей, портретні характеристики: смагляве лице [245]⁵⁸, сині очі [245], смаглява рука [246], біляве дівча [247], рученька біла [203], карі, блакитні очі [181], смагляве чоло [183], білі ніжечки [265], сиві скроні [221], чорнявий хлопець [126], чорні вуса [126], сива вдовиця [115], сива мати [87], сиві брови [97], русявий гармоніст [103].

Кольоролексеми часто вказують на своє пряме значення, значення кольору. Переважно це прикметники: білий сніг [230], біла птиця [224], сірий граніт [241], віти зелені [287], хусточка червона [289], чорні мішки [252], білястий сніжок [274], хмари голубі [270], озеро синє [208], сад зелений [210], синє небо [210], голуба косинка [168], листя зелене [153], зелений ліс [81], зелена тайга [50], зелене поле [87]. Наприклад:

*...А понад нами небо блакитне,
А попід нами трави зелені [275].
Повз тополі старі, похилії,
Через плесо на синій став...[136]*

Кольоровими постають у поезіях

– назви рослин:

дуб зелений [250], зелений гай [189], волошка синя [182], яблуня біла [185], білі каштани [266], віття зелене [289], синій пролісок [207], чорнобривці, зелена пуща [180], дерево зелене [87];

– назви тварин, птахів:

сизий кречет [184], гоголь сивий [208], сірий вовк [124], ворона біла [126], сірий жайворон [108], жовті лисиці-красуні [150], коні вороні [92], рудий пес [52];

– одяг, предмети:

зелена шинель [247], сині стрічки [182], сіра скатка [183], зелена краватка [288], спецівки сині [269], чорний камінь [205], хусточки червоні [220], краватки червоні [223] та ін.

Прикметники – назви кольорів можуть утворювати синонімічні ряди: червоне знамено [211], багряний прапор [145], малиновий стяг [141], червоний прапор [241],

⁵⁸ Далі в роботі приклади подаються за джерелом: Малишко А. С. Вибрані твори у 2-х томах: Поезії / [упоряд. Л. Забашти, В. Малишко]; передм. Д. Павличка / А. С. Малишко. – К.: Дніпро, 1982. – Том I. – 302 с., у дужках указуємо лише сторінки.

пурпурові зорі [63], зоря малинова [69] або голуба косинка [168], волошкова косинка [169]; об'єднуватися в антонімічні пари: чорними костями [89] – білі кості [76], чорна сорочка – біла сорочка [99]. Деякі антонімічні пари набувають значення афоризмів:

*Як іскра б'є світліш, – то ясно від огнів,
А кривда є чорніш, – то буде дужчий гнів... [171]*

Кольоронайменування в поезії А. Малишка вжиті в яскравих порівняльних зворотах:

*У сорочці, як цвіт, голубій [194]
Веселі котики вербові
Течуть, мов срібло, до води... [129]
І стяг, як макова хустина,
Поплив над нею вдалині [176]*

Емотивна функція мови має важливе значення і виявляється через вираження автором почуттів, ставлення до навколишньої дійсності, через бажання викликати почуттєву реакцію свого читача, слухача. Наприклад:

*Гроза надходила із заходу до сходу,
Багрянодишуча і чорна, як воронь [173].
І нащо твої очі гарячі
Сиплють зорі, як світ, голубі? [246]
І яблуні – мов білі паруси! [73]*

Інтенсифікація емотивної виразності досягається засобами різних мовних рівнів, серед них багатьма явищами українського словотвору.

У дериваційній системі української мови наявні спеціальні афікси, що передають відтінки почуттів, переживань, оцінок.

*Пил дорожній ліг на чорні вуса,
На чуприну випав сивизною... [126]
В сіренькому будиночку на розі
З'явилося грізне слово – делегат [59].
І він увесь у сивизні,
Минули дні отій війні [263].*

Часто вживаними є безафіксні іменники: блакить поля [225], зелень [249], синь [241], багрянь [174], нічна блакить [236], позолоть ясна [106]. Наприклад:

*Над скелі зчорнілі, над синь океану [241]
І де полотна ткали ткали,
В багрянь мережили крайці... [174]
Горіла буків позолоть ясна [106].*

Багатьом поезіям притаманна емотивна експресія на ґрунті основоскладання: смаглявочоле [73], блакитноока [88], білокрилі паруси [34], діди сивовусі [53], сивобровий [52], світлоока ніч [59], горянка чорноока [60], сивобородий [64], темно-карії очі [138], русокосі [37]:

*Ліс обмірює оком
Сизокрила дроздиха [39]*

*Лиш ніч пливе, немов тюрма,
Скоривши море сивогруде [86]
Підіймалась гроза, наче звір, сиволана [102]*

Композити-новотвори, як правило, образно характеризують предмети: жовтолист, злоголово (120).

*Соняхи, щирі огнепоклонники,
Сходу кивають злоголово [120]*

Зрідка вживані складносуфіксальні іменники типу сизоблакиття, сивокрилля, чорнолісся.

Збільшення виразової сили мовного елемента може досягатися за допомогою одного засобу, наприклад, флексії. Повні нестягнені форми прикметників-кольороназв – ще одне свідчення творчого використання автором народнопоетичних джерел: сивії гори [219], темно-карії очі [138]. Подібні лексеми виступають як засіб стилізації під усну поетичну творчість.

*Вітрило, вітроньку, вітрисько,
В небеснім безкраї лети,
На вояків не падай низько,
Не гни черленії щити [75]
Квіти сині, ясні й червонії,
Чорнобривці важкі з роси [284]
Ось я бачу ті очі синії [264]*

Емоційно-експресивні відтінки особливо сприймаються в авторських новоутвореннях, що досить часто зустрічаються в творах поета. Таким словам-неологізмам характерні новизна, свіжість, несподіваність. Наприклад: синь-дунай [217], чорнобрів'я [207], земля взеленена [244], білянка-гулянка [148], зелен-куга [222], червоно-вишневі [156], зеленочолоий дубок [214], зеленошумні крони яворів [204] та ін. Наприклад:

*Чи сама через місяці й тижні
Заявися, чуткам наодріз,
Чорнобрів'ям шовковим і ніжним,
Тихим сном нецілованих кіс [207]
І земля лежить навік взеленена... [244]
Листопад виграє золотою габою,
Чи білянка-гулянка мете – завірюха [148]
Що красно-вишневі зорі віщують схід! [156]*

У поезіях зустрічаються лексико-синтаксичні неологізми: сивий сувій [207], червінькове мево [217], сяє злотно [138]:

*І над тобою осінні полотна,
Неба широкого сивий сувій [207]
Червінькове мево понад містами,
І ключ журавлів, і жар горобин... [217]*

Оригінальні юкстапозити з незмінюваним першим атрибутивним

компонентом свідчать про своєрідність сприйняття оточуючого поетом: біло-роси, озелень-трава, синь віконця, синь вітрища, зелен-май [286], зелен гай [265], зелен-кугою [222], зелен-дубочок [227], синь-намет [232].

Прилетять у гнізда в зелен-май [286]

І схиливсь до поета посаджений зелен-дубочок [227]

Характерними є двоосновні прикметники, мотивовані атрибутивними словосполученнями: білокоре шептання [239], білосніжні полотна [210], скибища чорнотілі [215], сизокрилі солов'ї [222].

З твоїми трембітами і потоками,

Шляхами, огнями золотоокими... [216]

На міді полів чорнорукі пейзажі

Шумлять, обважнілі у теплом квітні [221]

І місяць ліз в поля волом червононогим

Між ожереди туч, старим шляхом своїм [172]

Дієслова та дієслівні форми від кольороназв зустрічаються рідше. Наприклад: сивіє околиця [244], кострище сивіло [245], золотиться в зерні [71], кров'ю обагрив [152], дорожка засиніє [170], вишні багрянються [104], синіє сон [121], сивіє м'ята [187] та ін.

І сивіє в попелі околиця... [244]

Бубонці озивалися дальні,

І кострище сивіло в гаю... [245]

Невелика кількість і відповідних прислівникових утворень: злотно [138], темніли багрово [249], світить малиново [235], кивають злотоголово [120], зелено [138] та ін.

Вийся, хмелю, зелено і злотно

По в'юнкій та молодій лозі [138]

Темніли багрово, мов крові краплини... [249]

Стиль А. Малишка близький до стилю фольклорних творів, особливо народних пісень. З народнопоетичної творчості черпає образи українська класична романтична традиція. Фольклорні епітети, порівняння, символи відтворюють стиль народної пісні. Нас цікавить на цьому тлі кольорова палітра.

Ішла кароока, ішла чорнобрива [120]

Там, де синь Дунай

Там, де зелен гай

А вже серця мого трудного,

Мамо, не займай [265].

Символи в поезії А. Малишка продовжують фольклорні традиції і передають образне індивідуальне світобачення поета.

Численну виразну групу становлять народнопоетичні епітети, використані автором. Це:

– зовнішні ознаки людей: дівчата чорнобриві [120], карії очі [181], рученькі білі [203], сива мати [87], чорноока [60];

- назви одягу: червона китайка [147], сіра свитина [183];
- назви рослин: зелена рута, червона калина [104], червоний мак [167], зелена мурава [71], білий цвіт [290];
- назви птахів: сизий голуб [223], чорний ворон [282], сиві круки [130], біла лебідь [105], сизі орли [158], сивий голуб [136], сестри-чайки посивілі [69] та ін.

Виразне фольклорне забарвлення мають вислови: сива пташка, карії очі, сіра свитина, червона калина, чорний ворон, сизі орли.

Насиченість усталеними народнопоетичними висловами, що є певними фольклорними символами, додає своєрідності, неповторності поетичному стилю А. Малишка.

*Ой напій коня,
Карє оченя,
Сизокриле голуб'ятко
До побачення!* [29]

Отже, розгляд кольорової палітри поезії А. Малишка, її використання свідчать про високу майстерність поета. Лексеми на позначення кольору використовуються в різному контексті як у прямому, так і в переносному значеннях. Автор спирається на загальнонародні мовні традиції, розмаїте народне мовне багатство. Основна палітра фарб – сивий, синій, чорний кольори, часто вживані білий, голубий, червоний та ін. Вони можуть утворювати синонімічні ряди, об'єднуватися в антонімічні пари, вживатися в яскравих порівняльних зворотах. Авторським новотворам характерні новизна, свіжість. Стиль А. Малишка близький до стилю фольклорних творів. Символи в його поезії передають образне світобачення поета. Кольороназви в поезії письменника – джерело мовної експресії, їх використання накладає відбиток на індивідуальну манеру автора.

Література

1. Віняр Г. М. Індивідуально-авторське словотворення А. Малишка / Г. М. Віняр // Творчість Андрія Малишка в контексті літературного процесу ХХ століття : матер. Всеукр. міжвуз. конф., присвяч. 85-річчю від дня нар. Андрія Самійловича Малишка, 13 листопада 1997. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1997. – С. 96–99.
2. Іншакова І. О. Вираження мовної експресії словотворчими засобами в історії А. Малишка / І. О. Іншакова // Творчість Андрія Малишка в контексті літературного процесу ХХ століття : матер. Всеукр. міжвуз. конф., присвяч. 85-річчю від дня нар. Андрія Самійловича Малишка, 13 листопада 1997. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1997. – С. 110–113.
3. Малишко А. С. Виб. тв. : у 2-х т. / Поезії / [упор. Л. Забашти, В. Малишка] ; передмова Д. Павличка. – К. : Дніпро, 1982. – Т. 1. – 302 с.

Анотація

Стаття фокусується на семантичному використанні словника кольоровизначень у поезії А. Малишка. Автор аналізує використання специфічного лексикону та граматики, які відносяться до стилю.

Ключові слова: кольоровизначення, словник кольоровизначень, експресія, семантика.

Аннотация

Статья фокусируется на семантическом использовании словаря цветообозначений в поэзии А. Малышко. Автор анализирует использование специфического лексикона и грамматики, относящихся к стилю.

Ключевые слова: цветообозначения, словарь цветообозначений, экспрессия, семантика.

Summary

The article focuses on the semantics of the vocabulary dealing with colour in the poetry Andreyka Malysko. The author analyzes the use of the unique lexicon and grammar as it relates to style.

Keywords: colour designation, colour vocabulary, expression, semantics.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

УДК 372.8:811.161“20”

Мишати́на Н.Л.,
кандидат педагогических наук,
Российский государственный педагогический
университет им. А.И. Герцена

ЛИНГВОКОНЦЕПТОЦЕНТРИЧЕСКАЯ МЕТОДИКА КАК ПУТЬ РАЗВИТИЯ МЕТОДИКИ XXI ВЕКА

Рассматривая культуру как некий язык и всю совокупность текстов на этом языке, Ю.М. Лотман отмечает, что при усвоении языка ребенком в его сознание вводятся не правила, а тексты, которые он запоминает и на основании которых учится самостоятельно их порождать [1]. В этой связи нам представляется особенно актуальным и продуктивным обращение к жанру **метафорического портрета слова**, под которым понимается способ реализации в “метафорическом” тексте личностного понимания (интерпретации) смысла отвлечённого слова путём опредмечивания понятия, заключённого в нём.

Богатым источником *метафорических портретов* является художественный (как поэтический, так и прозаический) текст. В таком тексте (или макроконтексте, рассматриваемом как целостный учебный текст) метафора является текстообразующей: она пронизывает весь текст и формирует его концептуальное пространство. Приведем примеры **метафорических портретов тоски** и **счастья** в художественном тексте и задания к ним, в основе которых – апелляция прежде всего к эмоционально-чувственной составляющей познавательной деятельности ученика, активизация “чувственной ткани смысла” (термин Ф.Е. Василюка).

№ 1. Перед вами художественный образец “портрета тоски”. Что является причиной тяжелого состояния чеховского героя? Подумайте, в чем “кинематографичность” этого фрагмента и какова в нем композиционная роль